

CSÁSZÁR BALÁZS

A KÖZÖSSÉGEK ÉS A NYILVÁNOSÁG

A kutatás célja, hogy körüljárja a közösségek organizációjával kapcsolatos problémákat és a téma összefüggését a demokrácia válságával, illetve megújításának lehetőségével. Egy ilyen alap problematikában milyen helyet kaphat a közösség és a nyilvánosság összefüggésének vizsgálata? Egyrészt, a demokrácia felől könnyen hivatkozhatunk a nyilvánosság által előhozott kérdések újra feltevésének fontosságára, ugyanis ez a témakör a kezdetektől fogva szerepet játszott a tág értelemben vett közösség hatalmi-politikai szférájának formálásában. Másfelől, a közösségek organizációja szempontjából már egy kicsit nagyobb összeszedettségre van szükség, bár bizonyos kutatások már összefüggésbe hozták a közösségeket a demokratikus működéssel (Putnam, 1993), és ezekre hivatkozva jogosan lehet tárgyalni a közösség és nyilvánosság összefüggését, ha a nyilvánosságra a demokratikus berendezkedés egy aspektusaként tekintünk. Véleményem szerint erre leginkább a nyilvánossággal kapcsolatos normatív modellek lehetnek alkalmasak, ám én mégis elkerülném ezt az utat, ugyanis, ha a nyilvánosságról született frissebb szakirodalmak még egy olyan kis szeletét is áttekintjük, amelyre ez a dolgozat vállalkozott, akkor is szemünk elé kerül sok olyan összefüggés, mely részben a normatív modellek (legyen szó a nyilvánosságéról, de akár a demokráciáról) korlátozott érvényességére enged következtetni, másrészt egy jóval nagyobb kiterjedésű nyilvánosság fogalommal talán többet érthetünk meg az alapvető problémánk szempontjából, ami a közösségek organizációja felől indul ki. Mindenesetre a fogalommal kapcsolatos értelmezések változatossága nagy, a feladat pedig mindig a változatosság gyümölcsözővé tétele, úgyhogy próbáljuk meg áttekinteni azt.

A nyilvánosság jelentései

Bernhard Peters a nyilvánosság kifejezés három jelentését különbözteti meg (a fogalmat ellentétpárjaival együtt a modern társadalmak szemantikájának fontos elemeként határozza meg, tehát, szemantikai konstrukciókról van szó, melyek beépültek a társadalmi és politikai rendbe). A nyilvánosság mint intézményesített cselekvési szféra (1.) a személy, illetve a hozzárendelhető szerepekhez tartozó felelősség alapján, ami így: privát-, illetve nyilvános-szereplő/személy, a cselekvés intézményes keretei mellett, magára a cselekvésre is vonatkozó megkülönböztetést jelent. Magánszerepek esetén a közösség előtt nem tartozik felelősséggel a személy (közösségen a jogi-

politikai, tehát állami közösséget érti), ellentétes esetben, tehát közszerepeknél a felelősség megjelenik, nyilvános megítélés alá esik, kollektív döntésre van utalva. A két terület közti határ kijelölése régi témája a demokráciának, tulajdonképpen az egyéni szabadság határainak kijelöléséről folyó vita megfelelője, vagy átfogalmazása ez. Ez a megkülönböztetés elsősorban a jogi szabályozásban lehet működőképes, problematikus ugyanis a közösség (a fenti értelemben), akinek jelenléte mellett a felelősség kérdése megfogalmazódik, mert jog szerint beszélhetünk ilyenről, vagyis az egyenlő állampolgárok közösségéről, viszont alapvető kérdés, hogy egy más, nem jogi perspektívájú megfigyelésben valóban így tekinthetünk-e ugyanarra a halmazra.

A következő jelentése a nyilvánosnak a megfigyelhetőségre, tudásra, információra vonatkozik (2.). Ebben az értelemben a nyilvános ellentétei: titkos, bizalmas, privát. Tehát nyilvános az, ami mindenki számára hozzáférhető mint tudás, illetve pontosabban, mint kommunikáció. Itt is vita tárgyát képezi, mi hova sorolandó, elsősorban a titok esetén, mivel a közügyek eldöntésében a nyilvánosság alapkövetelmény, ugyanakkor ez nem feltétlenül érvényesül, sőt némely esetben törvényileg szabályozzák a titkosítást. Összegezve, ez a jelentés Peters szerint a társadalmi cselekvés egy szférájaként értelmezhető, ahol a cselekvő ki van téve a megfigyelésnek (illetve ennek tudatában is lehet). Érdekes összevetni az első két jelentés mintázatát. Ha például az első értelemben vett cselekvés nyilvános, vagyis kollektív megítélés alá tartozik, akkor ez a második értelemben vett nyilvánosságot feltételezi, vagyis azt, hogy ismeretes legyen a közösség előtt. Sőt, ha az adott cselekvés az első értelemben magán, attól még a második értelemben lehet nyilvános, egyáltalán a magánnak való minősítés is feltételezi a cselekvés valamilyen mértékű ismeretességét, hogy tehát azt lehessen mondani, „ez nem tartozik ránk”, bár az intézményes keretek összehangolhatják a két jelentés határait. Így tehát az első értelemben vett nyilvánosság határainak kialakításához általában szükséges, hogy azok az esetek a második értelemben nyilvánosak legyenek, vagyis konfrontálódjanak. A dolog nem igazán működik, ha a két nyilvánosság-fogalom határai egybeesnek.

Végül a hangsúlyos értelemben vett nyilvánosság, ami nem más, mint egy normatív modell, mely az első két jelentés kombinációja. Vagyis egy olyan szféra, a klasszikus megfogalmazás szerint, ami a társadalmi közösség közös ügyeiről szóló vita/eszmecsere terepe. A normatív modellben Peters rögzít néhány alapelvet, melyeket teljesítenie kell a nyilvánosságnak, és ezt változó mértékben és jelleggel meg is teszi (Peters szerint a modell megfogalmazásának heurisztikus funkciója van, ezáltal használható az elemzésre). Tehát a nyilvánosság tárgya, a köz ügyei, a közérdekű kérdések megfogalmazása, a közös együttélés kérdései, melyek nem csak megoldandó problémákat, hanem az érdekeket és igényeket is tartalmazzák, melyeket a nyilvános vita résztvevői képviselnek.

Nyilvánosság és kommunikáció-elméletek

Az újabb elméletek elsősorban kommunikáció-elméleti szempontból foglalkoznak a kérdéssel. A Peters által számba vett második jelentés-csoport tartozik ide, ezekkel az elméletekkel a Heller–Rényi szerzőpáros foglalkozott behatóbban. Az alapvető probléma, amire ezek az elméletek reflektálnak, a mediatizált kommunikáció, vagyis a nyilvánossággal már az időközben tömegessé váló tájékoztatás, pontosabban a tömegmédiá szempontjából kell foglalkozni. Alapvetően a hozzáférés és a részvétel új kérdéseiről van szó (a nyilvánosság újbóli szerkezetváltozásaként értékelik a fejleményeket), illetve a privát és köz tovább formálódó határaitól, továbbá az egyre inkább rendszerként viselkedő tömegmédiá hatásairól.

A szerzőpáros Noam három stádiumos tömegkommunikáció tipológiája mentén próbálja rendszerezni a felmerülő, nyilvánossággal kapcsolatos kérdéseket. A három stádium elsősorban a hozzáférés és a kínálat aspektusait érinti, a *limitált tömegkommunikáció* szakaszában kevés csatornán folyik a kommunikáció, ezzel párhuzamosan viszont tömegessé válik és egyre nagyobb szerepet tölt be a társadalomban, közös élményeket és tudást hoz létre, ezáltal integráló hatása van, képes koncentrálni a figyelmet. A *sokcsatornás média* szakaszában már radikális változásokon esik át a nyilvánosság, a közönség fragmentálódni kezd, a közügyek helyére a közönséget érdeklő témák kerülnek, a passzív fogyasztás dominál (infotainment). A köz és magán határai (ahogy például az Habermas elemzésében szerepel) összekuszálódnak a funkciók mentén, piaci érdekeltsgű és államilag finanszírozott médiumok konkurálnak, a szórakoztatás közönségigénye kerül előtérbe, emellett viszont mindenki számára kötelező a közügyeket valamilyen formában bemutatni, de ebben is a figyelemfelkeltés piaci parancsa lesz döntő. További változás, hogy a szórakoztatással nem elsősorban a kommunikáció informatív jellege kerül előtérbe, ezzel együtt a nyilvánosság számára normatív elvárásként meghatározott racionális vita is teret veszít más beszédmódok javára.

Az új kommunikációs platformok okozta lényegi változásokkal kapcsolatosan a szerzőpáros Meyrowitz *No sense of place* című művében bemutatott elméletét idézi. Az új eszközök ugyanis megváltoztatják a kommunikációs situációkat, másként megfogalmazva, az egyén számára jelenlévő életvilág más situációkban épül fel és létezik, ezeket a más situációkat pedig a kommunikációs eszközök nyújtotta eltérő lehetőségek biztosítják. Meyrowitz szerint korábban a tér-idő viszonyok határozták meg ezeket a situációkat, ezáltal a társadalmi élet erősen a kizárásra és bezárásra épült, konkrét fizikai terek határai biztosítottak keretet a szociális érintkezésnek, ezekkel pedig fedésben voltak a köz-, magán-, nyilvános szféráinak határai. A mai helyzetben pontosan ez tűnik el, a tömegkommunikáció aláássa a terek és a társadalmi situációk közti megszokott kapcsolatot, a köz és magán határai az utóbbi

rovására változnak, az egyes szerephatárok és identitások nem válnak el élesen, a tekintélyviszonyok egyértelműsége is inog. Ez Meyrowitz szerint egy új demokratalizálódás esélyét rejti, és strukturális változásokat okoz.

Az utolsó stádium a *kiber-média* korszaka, és itt kapcsolódik a gondolatmenet az információs társadalom elméleteihez, elsősorban Castells-hez. A domináns erőforrás az információ lesz, a fő strukturálódási mód pedig a hálózatosodás, ezek a változások újból kettéosztják a társadalmat a privilegizált aktív résztvevők, és a kizárt passzív fogyasztók csoportjaira. Az információs társadalom különböző elméletei persze még távoli jövőnek tűnnek, illetve igen nagy vita folyik ezeknek az elméleteknek az alapjairól (pl.:mit tekintsenek információnak?), mindenesetre számot kell venni egy ilyen, új típusú társadalomszerveződés lehetőségével.

A három közszféra

John Keane, a civil társadalom egyik legismertebb teoretikusa szerint nem elegendő egyetlen nyilvánossággal, helyesebben közszféréval számolnunk: „Az államilag kialakított és területileg kötött közélet régi egyeduralma, amit a rádió, a televízió, az újságok és a könyvek közvetítettek, gyorsan szétesett. Helyüket nagyszámú, hálózati kialakítású kommunikációs eszköz foglalta el, ami elavulttá teszi az egységesített közteret...” (Keane). Véleményem szerint ezt a megállapítást elsősorban a Peters által bemutatott normatív nyilvánosság-moddal lehet szembeállítani, habár Keane nem támadja a normatív megfontolásokat, de megállapítása rávilágít arra a változásra, amit fentebb, a „sokcsatornás média” és a „kiber-média” kapcsán tárgyaltunk, miszerint más mintázattal kell számolnunk a nyilvános kommunikációnak, folyjon az közügyekről, vagy a magánszféráról. Keane tipológiája (ideáltípusok) szerint három, egymást mozaikosan átfedő szintje van a közszférának: a mikro-, a mezso-, és a makro- közszféra.

Minket elsősorban, közösségekkel kapcsolatos kutatásról lévén szó, a mikro-közszféréval kapcsolatos megfontolások érdekelnek, bár Keane a teljes nyilvánosság problematikát a civil társadalommal összefüggésben tárgyalja, de ennek ellenére koncentráljunk a mikro-közszférára.

„A mikro-közszféra manapság minden társadalmi mozgalom alapvető jellegzetessége”. Ezen a területen nem az állami szintű, hatalommal kapcsolatos kérdések kapnak elsősorban helyet, nem az erőforrásokért folytatott harc, hanem az információval való bánásmód, az egyes csoportok leírásának befolyásolása az önleírás hangsúlyozásával. Ezek a kis társadalmi mozgalmak mikro hálózatokra, helyi szintű kapcsolódásokra, informális társaságokra, kis szervezetekre támaszkodnak. „Laboratóriumok”, ahol gazdát cserélnék azok az új tapasztalatok, melyek segítségével a mindennapi élet uralkodó rutinjai, elvei és normái kétségbe vonhatóak. Tehát itt nem explicit módon fejlődnek ki a közös együttélés kérdései, melyek a hagyományosan vett nyilvánosság és

közsféra alapvető témái, hanem a különösebb cél nélküli kommunikációk, tapasztalat és véleménycserék során alakulnak ki azok a bázisok, melyekre valamiféle, a domináns elveket megkérdőjelező társadalmi mozgalom építkezni tud. (Amit Keane itt kifejt, vagyis a társadalmi együttélés szimbolikus szükségleteinek újratermelődését, talán elsősorban Habermas életvilág koncepciójával rokon.) Keane példaként hozza a videojátékokat játszó kamasz gyerekeket, akik sajátos, újfajta, kreativitásra és fantáziára lehetőséget adó digitális világ részesei lettek. Hasonló ehhez az a változás, melyet már a makro-közsférával kapcsolatban tárgyal Keane, mégpedig az interneten keresztüli kommunikációs módok terjedése, illetve ennek hatása a közsférák strukturálódására, ugyanis a szerző véleménye szerint az internet „polgárai” sok esetben polgárokként viselkednek, és létrehozzák azokat a platformokat, melyeken egy „makro” szintű közösség (internetezők) kérdései tárgyaltnak meg.

A nyilvánosság és a társadalmi alrendszerek

A luhmanni rendszerelmélet eszközeivel is születtek a nyilvánosság értelmezésével kapcsolatos elméletek. Luhmann teóriája különösen vonzó lehet egy ilyen témában tevékenykedő kutató számára, ugyanis a társadalomelméletének alapja a kommunikáció autopoieízisze, a társadalomnak mint műveletileg zárt rendszernek a megformulázása, a kommunikáció műveletével, továbbá a társadalom egészének működésére reflektál, ezáltal lehetőséget nyújt a nyilvánosság makro-szintű funkciójának meghatározására. Tehát egy olyan szociológiai elmélet, mely a fentebb kiemelt kommunikáció-elméleti vonatkozásokat integrálni képes, és a társadalom egészének szintjén tesz megállapításokat.

Jürgen Gerhards, némileg eltekintve a luhmanni teória szigorától, és csatlakozva más törekvésekhez, cselekvés-elméleti megfontolásokkal összekapcsolva próbálta művében a politikai nyilvánosságot mint társadalmi alrendszert meghatározni. Ez három követelmény teljesítését jelenti Gerhards szerint, a részrendszernek ugyanis rendszer szintű funkciót, sajátos értelemösszefüggést (bináris kódot), és speciális szerepeket kell magába foglalnia. A nyilvánosság rendszerré válását a tömegmédiá rendszerré válása előzte meg és tette lehetővé. A nyilvánosság funkcióját Gerhards az önmegfigyelésben határozza meg, vagyis a nyilvánossá tett, a nyilvánosságban reprezentált kommunikációban egy olyan közös valóság jön létre, melyből mindenki részesülhet. A részrendszerre jellemző értelemösszefüggés pedig a figyelem/nem figyelem bináris kódja, melyet a hírérték előállítása és felhasználása tesz megfoghatóvá. Az önmegfigyelés miatt azonban Gerhards nem látja a lehetőségét annak, hogy a rendszerre jellemző szerepeket meghatározza, ugyanis épp amiatt, hogy a nyilvánosság a társadalom egészét reprezentálja és mindenki számára, túl diffúz és általános szerep meghatározást igényelne. Talán a legfontosabb momentum Gerhards

írásban a rendszerelméleti és cselekvéseméleti megfontolások összekapcsolása, vagyis az a törekvés, hogy az egyén szintjén is képes legyen magyarázatokat megfogalmazni. Ehhez a rendszeren belül cselekvők (itt biztosan összeütközik a Luhmann-i elmélettel) számára a rendszer sajátosságait (ezeket a sajátosságokat a rendszer-elmélet terminológiájában a rendszer sajátértékeinek nevezik, és a műveleti zártság következményei, nem pedig a résztvevők cselekvésének emergens következményei, ahogy azt egyébként egy módszertani individualista elmélet leírná), mint sajátos kényszereket értelmezi, vagyis a módszertani individualizmus képviselőitől jól ismert fogással semlegesíti a teljesen szocializálatlan cselekvő modelljét.

Luhmann is foglalkozott a tömegmédiával, és ennek keretében a nyilvánosság kérdésével (Luhmann, 2008): „A hozzáférhetőség fogalma térnek és cselekvésnek konkrét vagy metaforikus értelmezésén alapul. Ez a behatárolás pontosítható, ha cselekvés helyett megfigyelést használunk. Ezután, követve Dirk Baecker javaslatát, a nyilvánosságot meghatározhatjuk, mint reflexiót minden rendszerhatárra a társadalmon belül, vagyis mint a társadalmi alrendszerek, azaz interakciók, szerveződések, társadalmi funkciórendszerek és megmozdulások rendszeren belüli környezetét.” Láthatóan a korábbiakhoz képest jóval egzaktabb, de egyszerre elméletibb és absztraktabb fogalommal van dolgunk Luhmannnál. Ami viszont fontos, hogy egy jól kezelhető sémára teszünk így szert, hogy azonosítsuk a nyilvános kommunikációt, pontosabban a nyilvánosságra reflektáló megfigyeléseket, mint megfigyelt megfigyeléseket, bármely társadalmi alrendszer esetében, értve itt a legegyszerűbb interakciókat is, melyek két fél társalgását is jelenthetik. Vagyis ez a nyilvánosság fogalom a jelenségek széles spektrumát teszi megragadhatóvá és egységes sémában kezelhetővé. A tömegmédiával és a nyilvánosság kapcsolatát Luhmann a reprezentációban határozza meg, vagyis a tömegmédiával nem teremt a nyilvánosságot, hanem reprezentálja, nyilván rendszerének sajátértékei alapján.

Véleményem szerint érdemes ezt a nyilvánosság fogalmát alkalmaznunk a cselekvés-elméleti megközelítések helyett (Gerhards, Heller–Rényi), hogy egy olyan alapról induljunk, mely a későbbiekben lehetőséget nyújt a megállapítások problémamentes kiterjesztésére, mondjuk a politikai alrendszerrel kapcsolatosan. Tehát a lényeg, hogy az egyes alrendszerek műveleteik, kommunikációjuk során reflektálnak arra, hogy rajtuk kívül is van valami, egy környezet, magukat megfigyelhetőként gondolják el, és ez valamilyen módon visszahat működésükre. Másrészt ott van a környezet, ami egy külső megfigyelő szempontjából már hozzáférhető, és megállapítható, milyen kapcsolódásai vannak a „körülvett” rendszerhez, és milyen ingerekkel bombázzák az adott rendszert. A rendszer határai átléphetetlenek, persze bővíthetőek, de fölfoghatjuk úgy ezt a leírt állapotot, mint egy két irányban szelekciót végző szűrőt a rendszer-környezet határán, vagyis egyrészt nem mindent, pontosabban nem akármit kommunikál egy alrendszer a nyilvános figyelem állapotában, másrészt a megfigyelő környezet,

a közönség bizonyos reakciókat fog produkálni (tehát maga is szelektál), amelyek a rendszer számára aktuálisan nem hozzáférhetőek, vagyis csak mint irritatív tényezők (pl.: figyelem hiánya). Egy ilyen sémában megjeleníthetőek a fentebb tárgyalt megfontolások: a köz és magán változó határai és a nyilvános kommunikációt befolyásoló más normatív előírások, a nyilvános hozzáférhetőség kérdései, a tömegmédiá és más kommunikációs eszközök által reprezentált nyilvánosság, a mozaikszerű közzféra/nyilvánosság, különös tekintettel a mikro-közzféra kérdésére, az életvilág újrastrukturálódó alapjai, vagyis a valóságkonstrukciók más formái. Mindezek ugyanis megjeleníthetőek a rendszer környezet állandósult, nyilvánosságban elgondolt kölcsönhatásának eredményeként, és a kétirányú „szűrő” mechanizmusaiként.

Látszólagos nehézséget okoz ugyanakkor a közösség, illetve az egyén bevezetése ebbe a megközelítésbe, de a luhmann-i terminológia erre is lehetőséget nyújt, ugyanis a közösség felfogható úgy, mint egy többé-kevésbé állandóan működő, illetve folytonosan önmagát újraalkotó interakciórendszer, sőt bizonyos esetekben, ha intézményesíti tagságát, talán a szervezeti rendszer fogalmát is teljesíti, az egyén pedig, mivel képes kommunikálni (és amennyiben interakcióban van, interakciórendszert alkot), és szerintem alkalmazható rá a nyilvánosság fenti modellje, hasonlóan kezelhető ebben a megközelítésben.

Fontos azonban, hogy ne egyfajta életvilágként tekintsünk a közösségre, hiszen a közösség, mivel rendszerként határoztuk meg, kommunikál, szelektál a jelentések között, értelmet ad, részt vesz a valóság felépítésében, de nem tekinthető (ahogyan más alrendszer sem) a megfigyelés végső bázisának, ugyanis, mint minden más megfigyelő, a közösség is ki van szolgáltatva saját megkülönböztetési esetlegességének.

A továbbiak során azt mutatom be, hogy közösségek képviselőivel folytatott interjúkban hogyan jelenik meg a nyilvánosság és a kommunikáció problematikája, különös tekintettel a „személyes” és a „köz” szféra viszonyára. A szövegek rendezését (1) a nyilvános tér, (2) a kommunikációs tér, (3) a tabu („személyes” és a „köz” határvonala), (4) a közösségek önreprezentációja és (5) reflexivitása mentén végeztem el.

Az interjúk

Közösségi terek, nyilvános terek

A személyes és jelen idejű interakció megszervezésében még mindig számolnunk kell azokkal a fizikai terekkel, melyek lehetőséget és keretet nyújtanak az interakció létrejöttére. A nyilvános terek a megfigyelhetőség állapotában értelmezési lehetőségeknek teszik ki magukat, alkalmasak a megjelölésre, ezáltal az elutasítás és birtokbavétel alapvető attitűdjeit is képesek megszervezni.

„Akkor kezdett odagyűlni egy csomó olyan ember, akikkel utána közösen dolgoztunk, és szerveztünk fesztiválokat, szemináriumokat, előadásokat. Zsidók, illetve nem zsidók, akik érdeklődtek ez iránt. (...) Hanem attól zsidó fesztivál, várunk rá zsidókat, meg nem zsidókat, de azokat a programokat, amiket oda szervezünk, azokat azért zsidó tartalommal próbáljuk meg feltölteni úgy, hogy az gyakorlatilag számunkra is élvezetes legyen. (...) Főleg most, hogy a (kávézó) felkerült a (szélsőséges honlapra), sok szó esik arról, hogy tényleg idejönnek-e a megnyitóra, vajon mi fog történni, ilyesmi. Meg azáltal, hogy rengeteg civil szervezet hozza oda a programját, gyakorlatilag folyamatosan szó van arról, hogy mik vannak, meg mik történnek. (...) Koncertek tekintetében is úgy gondolom, hogy sikeres, mert olyan zenekaroknak próbálunk helyet biztosítani, akiknek nincs esélyük arra, hogy ebben a városban fellépjenek. És sikeres a civil szervezeteknek, mert ide könnyebben eljönnek az emberek és részt vesznek az ilyen programokon. (...) Egyelőre nem zárják be, tehát azért komolyan vesszük. Azt, hogy odafigyelnek-e a tevékenységére a mi szempontunkból lényegtelen. Minket csak békén kell hagyni. (...) Nekünk nem kell, hogy komolyan vegyenek minket, csak annyi kell, hogy ne zárjanak be minket. Tehát mi inkább hátrafele lépkedünk a támadások ellen, minthogy támadnunk kellene...”

A fenti idézetek egy budapesti kávézó programszervezőjétől származnak (zsidó fiatalok önszerveződő közössége). A kávézó esetében egy nyilvános térről van szó, melynek célja részben egy sajátos, etnikailag is meghatározható szubkultúra reprezentációja, másrészt a nyilvánosság fősodrából kimaradó akciók, alkotások, egyesületek számára teret adni, sajátos szelekciós elvek alapján. Tehát a kávézó közössége megválogatja, minek biztosít teret, reflektálva saját vállalt önképére, másfelől, ahogy az a szélsőséges irányultságú honlappal kapcsolatos részben megjelenik, stigmatizációnak is ki van téve egy tágabb nyilvánosság környezetében. A nyilvános tér fizikai megragadhatósága másfajta alkalmazkodást igényel, főként egy olyan kultúrálisan fragmentált közegben, mint a főváros, ahol a kölcsönös tolerancia és tisztelet normái sok esetben felszakadoztak és az elutasítást egyszerű figyelemhiánnyal való kifejezése helyett radikális, fenyegető akciókkal valósítják meg. Az alkalmazkodás stratégiája, úgy látszik, hogy kiterés a támadások elől, vagyis elsősorban saját integritásukat hangsúlyozza az interjúalany, másra nincs szükségük, csak hagyják őket békén, csak annyit vegyenek figyelembe, hogy léteznek.

Nagyon más a helyzet egy vidéki, kis település esetén, ahol ilyen fokú szegregáltsággal nem kell számolni.

„Hát ez a központi hely itt a településen. Tehát azóta már több mint 10 egyesület van a településen, 14-15 művészeti csoport működik folyamatosan és ha bármi-

lyen összejövetel van, akkor annak a központja a Faluház. Tehát az egyesületi összejöveteleinknek ez a központja, de minden művészeti csoport itt próbál, ha rendezvényük van, azt itt tartják. Tehát igazándiból ez a központ, ez a helyi lap kiadásának és szerkesztőségének is a központja. Én azt gondolom, hogy egy ekkora településen ez is a normális, tehát az a fontos, hogy minden egy helyen legyen.”

Egy település Faluházának vezetője (faluközösség) szerint a központi hely státuszát tölti be az épület. Itt persze nemcsak nyilvános térről van szó, hanem egyfajta infrastruktúráról, ami lehetővé teszi, hogy az otthonukon kívül tudjanak bizonyos, a szélesebb közösséget érintő ügyeket elvégezni. Talán ez a szűköség, illetve, hogy a privát szférán (otthonon) kívül keresik a lehetőséget az együttlétre, kölcsönzi az előző példával szembeállítható jelentését a helynek. Itt a tér birtokba vételét elsősorban a részvétel igénye szabályozza, akik valamilyen közösségi aktivitást akarnak kifejtetni, azoknak lehetősége nyílik erre.

Tehát sok esetben a nyilvánosság bizonyos fizikai terekhez kötött, ezekhez a terekhez kötődő gyakorlatok építik fel a kapcsolódó közösségekről alkotott képet.

Kommunikációs terek, médiumok

A nyilvános kommunikáció más formáit is igénybe veszik a közösségek, itt a megfigyelhetőséget a médiumok terjesztési sajátosságai korlátozzák, másfelől viszont olyan digitális eszközök is rendelkezésre állnak, ahol ez nem jelent problémát, itt elsősorban a környezet reakcióképességének felkeltése befolyásolja, mi kelt visszhangot és mi nem.

„Úgy gondoltuk néhányan, illetve igazándiból egy nagymágyosi mintára körbejártam a falut, és összeszedtem 11, vagy 12 embert, hogy csináljunk egy helyi lapot. (...) És úgy gondoltuk, hogy csinálunk egy helyi lapot, ezzel tájékoztatjuk a lakosságot és egy kicsit hátha jobban beindul a közösségi élet. Ez be is vált. (...) Én úgy gondoltam, hogy a településnek fontos, hogy legyen egy helyi sajtója, ahol a házunk tájáról tudunk tájékoztatni, mind az önkormányzat, mind a kultúra területéről, vagy az olvasó is elmondhatja, mi a problémája és arra választ kap a nyilvánosság előtt. (...) Minden választás előtt egy választási különszámot adunk ki, aminek az a lényege, hogy minden képviselő-jelöltnek és polgármester-jelöltnek egy-egy fél oldalt ajánlunk fel. (...) És ez oda vezet, én azt gondolom, hogy ennek is az egyik oka, hogy mindig 60 százalékos feletti volt a részvételi arány, de volt már 70 százalékos feletti is, mert információval bírnak az itt élők, és ez nagyon fontos.”

Egy helyi, települési terjesztésű lap (faluközösség) esetén, ami a tájékoztatás egyedüli forrása, megjelenik az információ erőforrásként való értelmezése. A helyi politika szintjén is jelentős kérdés így különösen kényes lesz, ezért egyfajta, a normatív nyilvánosság esetén bemutatott alapelv készlet felhasználásával (nyitottság, egyenlő lehetőségek a megszólalásra, mindenki számára való hozzáférhetőség) hozzák létre az újság választási különszámát. Az újság másik fontos funkciója, hogy a helyi ("a ház tája") önkép formálásának leghatékonyabb eszköze lehet, bár a kérdéses, hogy egy ilyen alternatív (személyes) tájékozódást is lehetővé tevő közegben ez mennyire valósul meg.

"...van egy újságunk, a Kerékváros című újság, ez kéthavonta jelenik meg, a kerékpárboltokban van egy ilyen doboz, és oda vannak berakva a számok, tehát ingyenes újság, na most aki érdeklődik a programunk után, ott, abban megtalálja... (...) Na most ezen kívül van egy másik honlapunk, az egy ilyen inkább blog jellegű, azt az egyik, a másik alelnök csinálja, az egyik csinálja az egyiket, a másik a másikat, ott elsősorban a már lezajlott túrákról van egy kis beszámoló (...) ahhoz képest nem is tudom, olyan 3000 körül tart valahol a számláló, tehát annyian (...) Hát van évente két nagy összejövetelünk, ami teljesen nyílt, és újságban, rádióban, imitt-amott meghirdetett..."

A kerékpáros egyesület (természetvédő közösség) több kommunikációs platformon is igyekszik jelen lenni. Két honlapot működtetnek, az egyik egy informatív jellegű hivatalos honlap, a másik egy blog, ami az egyesület életét igyekszik megjeleníteni. Ezek elvileg korlátlan mennyiségben sokszorosíthatóak, ezért elsősorban az internet, mint metaforikus tér struktúrája, a használóinak preferenciái befolyásolják az érdeklődést. Az interjúalany beszél a látogatottság számlálójáról, ami az érdeklődés mennyiségi aspektusát képes bemutatni, de a reakciók hozzáférhetetlenek ilyen formában. Kérdés, hogy hogyan interpretálja ezt a típusú irritációt az adott közösség, itt elsősorban saját önértékelésükhöz tudnak igazodni, vagyis ha hitelesnek / jónak stb. ítélik működésüket, és ez nagy érdeklődéssel egészül ki, az elismerésnek minősíthető. Emellett hírdetési szinten képesek megjeleníteni a nagyobb médiumokban: rádióban, újságban.

"Azon kívül van egy lapunk, illetve az országos egyesületnek van egy úgynevezett Humanitas lapja, ami minden hónapban megjelenik (...) A mi szóróanyagunkat mindenkor megtalálják, hogyha kell, akkor személyesen felhívják a figyelmet arra, hogy igen, van egy ilyen közösség és tudnak segíteni esetleg."

A mozgáskorlátozottak lapja esetén (mozgáskorlátozott közösség) sajátos életfeltételek között élők igényeinek figyelembevételéről van szó, itt is a tájékoztatás erőforrás jellege van kiemelve.

„Ma már egyre kevésbé, de még igen. Amikor tv-nek, rádiónak interjút adok, állandó kérdés az, hogy mondjam el mi a kettő közt a különbség.”

A cserkészvezető (cserkész közösség) megszólalásából kiderül, hogy közössége szélesebb média-érdeklődésre tart számot, rádiónak és televíziónak is adott interjút, itt a tömegmédia szelekciós elvei alapján kerül a nyilvánosságba a közösség, vagyis a közösség reprezentációja egy csoporttag és egy külső személy interakciójának eredménye, a felvett anyag pedig további szerkesztésen is áteshet. Itt felmerül a korlátozottan kontrollálható módja a nyilvánosságba kerülésnek, ami gyakran passzválhatja az adott közösséget. A cserkészlet nagy hagyományait tekintve ebben az esetben ez talán egy kiszámíthatóbb helyzet, ugyanis egy meglévő képhez igazodik a megítélés és a megszólaló is erre reflektálva nyilatkozhat, és ehhez igazodva nyilatkozhat.

„Van helyi újságunk és helyi TV-nk. Az Ifjúsági Egyesület és a Teleház vállalta azt, hogy működtet egy helyi TV-t, ami hetente két adást sugároz és a képviselő testületi üléseket egy az egyben, vágás nélkül pontosan már a következő adásnapon leadja.”

Egy másik település médiája esetén is az információk horizontjának meghatározásáról van szó, vagy más szempontból ismét a tájékoztatás igényéről, másik hasonlóság, hogy a helyi politika elsődleges helyet kap, sőt szinte a televízió meglétének apropója.

Tabuk a közösség „nyilvánossága” előtt

A közösségek belső világát is tekinthetjük egy sajátos nyilvánosságnak, ha a rendszer határait az egyén és a csoport között húzzuk meg. Itt elsősorban azok a tabuk kerülnek figyelmünk elé, melyek vagy az egyén saját döntéséből nem tartoznak a közösségre, vagy a csoport együttélése során kialakított etikett szerint nem “szalonképesek”. Ebben az esetben jönnek szóba a privát szféra határainak kérdései, illetve a nyilvános és hozzáférhető átfedésének kérdései.

„Hát mostanában ezzel kapcsolatban kezdek kicsit változni, mert régebben semmit, senkit, abszolút semmit nem agitáltam, nem is árultam el, nem is tudták,

hogy... tehát nagyon sokan, mondjuk munkahelyen, baráti körben volt olyan, hogy az egyik barátnőm mondta, hogy hú, hallottam-e már az (egyesületben), mert olyan jó, és hogy be akar lépni, és akkor én mondtam, hogy hát, fél éve már ott vagyok, csak nem mondtam... Most egy kicsit ez már változik, most így munkahelyen is, közvetlen munkatársaimnak is mindig elmesélem, mi van éppen az (egyesületben), meg mit csinállok. De agitálni – agitálni továbbra se agitálok senkit. Mert... Mert nem lehet, meg szerintem nem is jó, az emberek nem veszik jó néven. Ezek ilyen kényes dolgok. Mert úgy tűnik, mintha én számon kérném az embereken, hogy ők mért nem, hogy szabadidejüket mért nem áldozzák fel ilyen tevékenységek oltárán.” (Környezetvédő közösség)

„A S. meg gyakorlatilag egy élettér, vagyis munka, párkapcsolat, minden egy helyen” (Zsidó fiatalok önszerveződő közössége)

„Hát a leggyakoribb témák, vannak ilyen tematikus esték ugye, vagy vallási, vagy tehát a bibliához kötődő tematikus találkozási fórum, nos az jutott eszembe, hogy a péntek este, de az az esti kérdés, ami egy ilyen kulturális valamilyen, vagy tudományos téma volt, a nyári táborokban is van egy ilyen vonulat, de én azt gondolom, hogy inkább az életet, a napi élet kérdéseivel foglalkozunk. Nem, tehát a közösség centruma nem valami téma...”

K: Hanem?

Sz: Hát a lét.” (Vallási közösség)

„Nem csak a családról, nem csak a munkahelyről. Természetesen közügyekről is szoktunk beszélgetni, azért ha a városban történik valami, az újságban olvasható(...) Hogyha valami történik, természetesen minden embernek van véleménye a gazdasági eseményekről, a politikáról, ugyanúgy a pénzügyekről. Vannak dolgok, amik egyes embereket jobban foglalkoztatnak, míg másokat kevésbé, és tudom, hogy melyikükkel miről tudok jól elbeszélgetni” (Munkahelyi közösség)

„Ott is ugyanez a lényeg, hogy a jóakarát, jó szándék hozza össze a fiatalokat, emiatt egész máshogy viszonyulnak egymáshoz, nincsenek belső harcok, a politika be sem tudja tenni a lábát az ajtón (...). Sejtéseink vannak, hogy különböző emberek különböző oldalon állnak, de senki nem veszi magának a bátorságot, hogy ezt kifejezze, vagy érvényre juttassa, vagy ennek megfelelően beszéljen.” (Jótekonysági közösség)

„Az, hogy mint privát ember, mint magánember kinek, mi a véleménye, azt meg hála Istennek nagyon disztingváltan tudja mindenki kezelni. Nem szokott ebből probléma lenni.” (Lokálpatrióta közösség)

Az interjúk anyagában a legtöbb esetben a politikai vélemény mint magánvélemény kizárására vonatkozó elvárásokat találunk, az elsődleges tabu tehát a politikai pártirányultság, a közösség belső békéjének fenyegettségét ez jelenti. Ez a jótekonysági közösség exkluzív, elit társaságát illetően fontos gyakorlati megfontolást jelent, hiszen a város olyan vezető személyiségeit tömöríti, elsődlegesen a gazdasági szférából, ahol a politikai hovatartozás ismeretessége erősen befolyásolhatja a relációkat. A kistelepülési aktívok (faluközösség, lokálpatrióták) esetében is a politikai témák vannak kizárva a közösség belső életéből, itt talán a támadási felület, amit a közösség külső megítélése nyújt, lehet a fő motiváció.

Három megszólaló esetén kifejezetten arról van szó, hogy a közösségüket egyfajta univerzumnak tekintik, ahol nincs szükség tematikus szabályozásra, a kávézó (zsidó fiatalok önszerveződő k.) egy “élettér”, ahol párkapcsolatok, hétköznapi gondok, stb. megjelenhetnek. Vallási közösséggel kapcsolatban nem témát, hanem magát a “léte” helyezi a megszólaló a centrumba, ez is a tabuk kizárását jelenti, a kölcsönös egymással való élés a lényeg, nem pedig határok meghúzása. A munkahelyi közösségében is akármi, de gyaníthatóan nem minden, tematizálódhat, a közügyek, politika ebben az esetben nincs kizárva.

A környezetvédő közösség tagja a tágabb környezettel kapcsolatosan fogalmaz meg egy attitűdöt, mely a közösség folytonos képviselőjét, illetve a tagság által nyújtott identitás súlykolását kerüli.

Ezekből az attitűdökből és normákból véleményem szerint két közösségtípus képe rajzolódik ki, az egyik esetben a családon kívüli élet egy bizonyos szeletének megszervezéséről van szó, a szabadidős aktivitás, ízlés preferenciák, érdekeltség, ideológiai, eszmei közös platformok megteremtéséről. Itt az elfogadás és kötődés kevésbé erős, az egyén kiléphet ebből a szférából, mondhatjuk így, ez valamiféleképp a privátszféráján kívül létezik, még ha bizonyos emocionálisabb, baráti kötődések is jelen vannak a csoporton belül. A másik közösségtípus nem egy szférát hoz létre, hanem egy kis “világot”, ami az együtt létezését helyezi a középpontba, itt talán nem mellékes, hogy valamilyen vallási vagy etnikai/szubkulturális közösségre építkeznek, ahol spiritualitás is jelen van (vallási közösség, zsidó fiatalok).

Önreprezentáció

Minden interjúban megtalálható közös motívum volt az önreprezentáció, vagyis az, hogy a közösség nyilvános megfigyelhetőségének, vagyis annak tudatában, hogy megfigyelik, ehhez a tényhez igazítja "viselkedését". Ez persze nem meglepő, hiszen a nyilvánosságot éppen úgy határoztuk meg, mint ilyen fajta reflexiót a rendszer hatáira, az viszont már változó, hogy egy-egy közösség hogyan szervezi ezt a fajta önreprezentációt. A témakörbe tartozó másik kérdés, hogy a közösséget a rendszerkörnyezet megkülönböztetés másik oldalára helyezve, mit mondhatunk az ilyen értelemben felfogott nyilvánosságról. Itt a közösség tagjainak a közösség előtti önreprezentációjáról is beszélhetnénk, azonban ebben az esetben talán a túl általános fogalom révén más területre tévednénk, ezt a témát véleményem szerint az személyes identitás fogalma mentén jobban lehetne tisztázni. Egy másik összefüggésben a közösségeket továbbra is a reagáló környezet területére helyezve, képet alkothatunk arról, hogyan dolgozzák föl, vagyis hogyan reagálnak ezek a közösségek a nyilvánosság helyzetében megfigyelt momentumokra. Ez a következő rész témája lesz.

„Szerintem jó a megítélése. (...) Tehát azt gondolom jó a megítélésünk. Nem biztos, hogy mindenki így látja a faluban, nem is fontos szerintem, hogy mindenki így lássa. Én azt gondolom, hogy a többség, az itt élőknek a többsége, az így gondolja.” (Faluközösség)

„Hát most már egyáltalán tudják, hogy van. Amikor ez a változás elindult akkor szembesültem vele, hogy egyáltalán azt sem tudják, hogy van ez az akkor még ... Szimfonikus Zenekar. Most már azért úgy hallanak rólunk. (...) Most azt gondolom, hogy számon tartanak bennünket és azt gondolom, hogy látják azt a fejlődést, amit a zenekar csinál.” (Zenei közösség)

„ (...) Nincsen benne történelmi érték, vagy nagy jellegzetessége a településnek. Mindig azt szoktuk mondani amikor egy pályázatot kell írni, „úristen olyan jellegtelen ez a település”, hogy „mit lehet erről a településről írni”.” (Lokálpatrióta közösség)

„ Másrészt meg helyi szinten nem így definiálódnak a szerepek. Bár azt tudják, hogy ezek templomba járó emberek, de nem plébániaként definiálódnak (...) De hát valahogy mégis az van, hogy nem, tehát a hely az mutatja, de hát nem így definiálódik, hogy ez egy, tehát hogy most akkor megmutatkozunk direkt módon.” (Vallási közösség)

„Hogy a közösség külső megítélése? Minden szempontból pozitív, ennek ellenére kíséri gyanakvás. Ugyanis nem értik az emberek azt, hogy valamit miért csinál, hogyha nem látható az érdekrendszer. Mert nem ismerik azt föl, hogy az, hogy az ember közösséghez tartozzon, és ez a közösség jót tegyen, jótékonykodjon, megvédje mondjuk a közösség, társadalom gyengébb tagjait, nem fogják föl, hogy ez érdek lehet. (Jótekonysági közösség)

„...a saját területünkön, ami a sci-fi, előrehaladni tudományos előadásokon. A sci-fi, mivelhogy nagyon sok negatívum kapcsolódik hozzá, talán ezekkel a táborokkal és egyebekkel is szélesítjük az elismertséget a dolognak. (...) Tehát magának a műfajnak az elismertsége az mindenképpen egy jó cél nálunk, hogy ezt a külföldi rangra mi is felhozzuk.” (Sci-fi rajongók)

„A tagok nagyon szeretik ezeket a fellépéseket. Igazából ez az életük, egy haditornász élete ebből áll. Bemutatókból meg fellépésekből. Mindenki úgy veszi ezeket a bemutatókat, hogy ha ő ott lehet egy bemutatón akkor dagad a melle, tehát jól érzi magát ott, és ő azért hajt az edzéseken, meg a különböző dolgokban, és a való életben is, hogy megtehesse azt, hogy mindenféleképpen ott tudjon lenni minden egyes bemutatón.” (Hagyományörzők)

Több interjúban is kiemelik a megszólalók, hogy a közösség célja, a közösség sikeressége a közösség által képviselt ízlés, életmód, kultúra, hagyomány, értékek, stb. sikeres bemutatása. Tehát nem csak arról van szó, hogy megélik, hanem, hogy képviselik is a valamiféleképpen összeálló nyilvánosság előtt (rendezvények, versenyek, demonstrációk, koncertek, stb.) ezeket, tehát képet próbálnak kialakítani magukról, ezt képviselni és reagálni rá. A reakciókat tekintve ugyanakkor nem teljesen tiszta a kép, hiszen egyszerre két attitűd látszik keveredni, egyrészt próbálják megmutatni magukat, és ennek során keresik azokat a referencia-pontokat, melyek segítségével ez sikeresebb lehet, a „kivülállók” szemével tesztelik, mennyire lehet érdekes, amit csinálnak, másrészt viszont a külső megítéléstől való függetlenedés, közömbösség is megfogalmazódik, vagyis nem teljesen „direkt” módon próbálkoznak. Az előbbi attitűdnek megfelelően tehát rendelkeznek valamiféle elképzeléssel a közösség külső megítéléséről, de ettől egyszerre igyekeznek függetlenedni is, szelektíven dolgozzák fel ezeket a reakciókat, de a közösség sikerességének megítélésében a nyilvános érdeklődés az egyik legfontosabb mérce. Feltételezhető, hogy a közösséget összetartó motivációknak van elsődleges szerepe ezeknek az attitűdöknek a kialakulásában, a cél és érdek mentén szerveződő közösségek központi kérdése az önreprezentáció, ha az elérendő célt a közösség hatáskörén kívülinek gondolják (természetvédő közösség, faluközösség, mozgássérültek, stb.), ha közösség célja a közösség által felügyelt

javak, lehetőségek elosztása, a nyilvánosság kizárása, illetve egy belső közönség kialakítása lesz a tét (jótékonyági k.), az önreprezentáció indirekt lesz az emocionális motivációjú közösségeknél (vallási, zsidó fiatalok).

A „reagáló” közösség

A közösségek kommunikálnak, vagyis maguk is megfigyelnek, szelektálnak a folyamatosan rendelkezésre álló jelenségek közt, vagyis, ahogy a konstruktivista elméletek mondják: valóságot teremtnek. A társadalom (társadalmi funkciórendszerek) szintjén is jelentős feldolgozókapacitásuk van azáltal, hogy a különböző nyilvános helyzetekben nem csak az önreprezentáció szerepét, hanem a reagáló környezet szerepét is fel tudják venni. Befolyásolják tehát azt, amit közvéleménynek nevezünk, befolyásolják a fogyasztási szokások megszervezésén keresztül a gazdasági rendszer működését, stb. A kérdés az, ezt mennyire önreflexíven teszik (pl. „civil kezdeményezésként”, itt viszont már egy olyan társadalmi mozgalomról beszélünk, ami létrehozta saját nyilvánosságát) és milyen súllyal vesznek részt a társadalmi szintű valóság-konstruálásban. A közösségek tagjaikon keresztül kapcsolódhatnak egymáshoz, a legtöbb megkérdezett valamilyen módon több közösség tagja is, a kérdés az, mennyire választják szét ezeket a közösségeket, milyen témákat tekintenek tabunak, illetlennek átvinni az egyikből a másikba? A másik kérdés, hogy mire reagál a közösség, mi ingerli állásfoglalásra, mik azok a témák és kérdések, amiket napirendre tűz?

Az interjúk pontos válaszokkal nem szolgálnak, de véleményem szerint ismét azokat a különbségeket találjuk az egyes közösségek között, amik a fentebbi témaköröknél is kirajzolódtak.

Tehát vannak azok a közösségek, melyekben az egyén a szükségleteit keresimondhatjuk így: önmegvalósít-, ennek megfelelően e közösségek érzékenységét (mire reagálnak, mit tekintenek saját ügyüknek) az a cél vagy érdek (és itt nem feltétlenül a közösséget összetartó motivációkról van szó) határozza meg, melynek eléréseért tevékenykednek (ezek a hobbiközösségek: sci-fi rajongók, haditornászok, kerékpárosok; civil kezdeményezések, érdekvédők: Védegyelet, Rotary, mozgássérültek). Itt elsősorban a magánszférájából kilépő egyén a fontos, illetve az a praxis, ami adott esetben kondicionálja azokat az attitűdöket, azt a habitust, melyek a magánvéleményeiben megjelennek, ha mint egyén állásfoglalásra kényszerül. Tehát itt nem egy önálló aktor a közösség, tabuk határozódnak meg, nem olvasztja magába az egyén identitását, de a közösségi tevékenységen keresztül befolyásolja azt (ahogyan például a közösségen belüli kommunikációk szelektálnak a hozzáférhető információk, jelenségek közül).

Másfelől vannak azok a közösségek, melyek nem valamiféle célt jelentenek, hanem egyfajta életmód az, hogy közösség legyen. Ezt leginkább a tradicionális közösségekhez hasonlíthatjuk, ahol már nem konkrét motivációk biztosítják a kohéziót, hanem a közösségben élés gyakorlata válik reflexívvé (etnikai és vallási tartalmú közösségek: S., gyálaréti filia; települési közösség, munkahelyi közösség). Ebben az esetben úgy látszik, nyitottabbak és érzékenyebbek a közösségek az egyébként hozzáférhető jelenségek feldolgozására, vagyis kevésbé kontrollálják a normák és attitűdök, mit lehet és mit nem megvitatni, felvetni, nem speciális kommunikáció folyik valamilyen cél által meghatározott illetékesség mentén, hanem az együttélés (majdnem?) minden felmerülő kérdésével együtt lesz a reflexiók tárgya, a közösségnek önértéke lesz.

Feltételezem, hogy ez a két, immáron pontosabban körvonalazott közösségtípus másként struktúrálja magát a nyilvánosságot, illetve más mechanizmusok révén képes részt venni a társadalmi együttélés kialakításában.

„Ők is ugye beszélgetnek, egyáltalán van olyan lehetőség, hogy beszélgessen, mert akkor felvetődik ilyen probléma, olyan probléma, amolyan probléma. És akkor már mindjárt jobban mozogódik a település érdekében, én így gondolom ezt a fajta civilséget.” (Faluközösség)

„...De hát másfelől meg azt kell mondanom, hogy van, létezik, reagál, nemcsak reagál, hanem tulajdonképpen önmaga is kelt hullámokat...” (Vallási közösség)

Összefoglalás

A Luhmann (és Baecker) által használt nyilvánosság-fogalom segítségével tekintem át a felvett interjúkat. A fogalom lehetőséget nyújt a legváltozatosabb kommunikációs helyzetekben definiálódó nyilvánosság megragadására, így azokra az esetekre, ahol a közösségekkel kell számolnunk, akár a reflexió tárgyát képező rendszer-környezet határ innenső vagy túlsó oldalán. Továbbá, hogy valamiféleképpen rendszerezni lehessen a nyilvános helyzet sajátosságait, és más terminusokat is meg lehessen jeleníteni a vizsgálatban, egyfajta szűrőmechanizmusként próbáltam értelmezni a nyilvános megfigyeltségben való működést befolyásoló tényezőket, normákat, attitűdöket, strukturális sajátosságokat. Ami döntő a nyilvánosság strukturálódásával kapcsolatban, az talán az, hogy nem lehet megteremtteni a normatív kereteit, ahogyan azt a hangsúlyos értelemben vett nyilvánosság esetén látjuk, hanem minden esetben annak a változatos összetételű szövedéknek a társadalmi gyakorlata (a kommunikációt eligazító normák, értékek, attitűdök) határozza meg.

A dolgozat célja kérdések megfogalmazása, illetve a vizsgálódás néhány további irányának megfogalmazása volt. A két legfontosabb témát az utolsó két pontban tárgyaltam, először is az önreprezentáció, ami úgy tűnik a közösségek egyik deklarált célja, másrészt a közösségek valóság-konstruáló sajátsága, mely kiegészíti, illetve befolyásolja a társadalom szintjén létrejövő valóság-konstruálást, amit a tömegmédiá végez (Luhmann, 2008).

Képes-e a nyilvánosság önmagát tekintetbe venni, ahogyan az például a normatív modellnél elvárható? Vagyis képes-e az egyes alrendszerek rendszeren belüli környezete önreflexív lenni? Úgy tűnik nem, hiszen ha maga is rendszerként próbálná megkülönböztetni magát és meghúzná határait, generálna egy új nyilvánosságot (környezete lenne), amihez nem tud hozzáférni. A nyilvánosság önmagában nem biztosít semmit, de éppen struktúrálatlansága (nem tartható folyamatos kontroll alatt, hiszen nem definiálhatóak a határai) és struktúráltsága (közösségek, társaságok, szervezetek kommunikálnak benne, ami bizonyos mintázatokat hoz létre) miatt lehet képes a demokrácia számára elengedhetetlennek tartott pluralitás biztosítására, amennyiben a nyilvánosságot felépítő megfigyelők képesek alternatívának vélt cselekvési szituációkat meghatározni maguk számára.

Irodalmak

- Gerhards, J. (2007): *A politikai nyilvánosság*. In: Angelusz R., Tardos R., Terestyéni T. (szerk.): *Média, nyilvánosság, közvélemény* (szöveggyűjtemény). Budapest, Gondolat. 33–648.
- Heller M. – Rényi Á. (1996): *A nyilvános kommunikáció szociológiai modellje*. In: *Jel-kép*, 1996/4. 3–21.
- Heller M. – Rényi Á. (2000): *A nyilvánosságfogalom kommunikáció-elméleti megközelítéseiről*. In: *Jel-kép*, 2000/1. 69–94.
- Keane, J. (2004): *A civil társadalom*. Budapest, Typotex.
- Luhmann, N. (2008): *A tömegmédiá valósága*. Budapest, Gondolat.
- Luhmann, N. (2006): *Bevezetés a rendszerelméletbe*. Budapest, Gondolat.
- Luhmann, N. (1995): *Social systems*. Stanford University Press.
- Peters, B. (2007): *A nyilvánosság jelentése*. In: Angelusz R., Tardos R., Terestyéni T. (szerk.): *Média, nyilvánosság, közvélemény* (szöveggyűjtemény). Budapest, Gondolat. 614–632.
- Putnam, R. D. (1993): *A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet*. E-mail cikk: In: *The American Prospect*, Inc. Preferred Citation: Robert D. Putnam, "The Prosperous Community" *The American Prospect* vol. 4 no. 13, Marc 21.